

**ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

**ЗАПОРІЗЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

**ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ
ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ:
ПРОБЛЕМИ І ПОШУКИ**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 31

**КИЇВ-ЗАПОРІЖЖЯ
2004**

ББК 88.84.845я43
УДК 371.026.9
П86

Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки
Зб. наук. пр./Редкол.: Т.І.Сущенко (відп. ред.) та ін. – Київ-Запоріжжя. – 2004 - Вип. 3
– 439 с.

ISBN 5-7763-8333-1

У збірнику на базі проведених авторами досліджень висвітлюються актуальні питання, що стосуються розвитку творчої особистості в різних типах шкіл, вузів та позашкільних закладів.

Пропонується науковцям у галузі педагогіки та психології творчості, педагогам практикам.

Члени редакційної колегії:

академік АПН України, доктор
педагогічних наук, професор
академік АПН України, доктор
педагогічних наук
доктор філософських наук,
професор
ректор Запорізького інституту
післядипломної педагогічної освіти
доктор педагогічних наук,
доцент
доктор педагогічних наук,
професор
доктор педагогічних наук,
професор
доктор педагогічних наук,
професор

Зязюн І.А.

Ничкало Н.Г.

Воловик В.І.

Фролов М.О.

Денисенко Н.Ф.

Павленко А.І.

Павлютенков Є.М.

Сущенко Т.І.

Рекомендовано вченою радою Запорізького
обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти. Пр.№2 від 19.05.2004 р.

Рецензенти:

доктор педагогічних наук,
професор
доктор педагогічних наук,
професор

Алфімов В.М.

Протасова Н.Г.

ISBN 5-7763-8333-1

способствующих развитию и совершенствованию эстетических качеств студентов, среди которых: диалектичность, пропорциональность этапов обучения; ритмика в процессе обучения; структурные и драматические особенности в организации педагогического процесса; культура речи преподавателя высших учебных заведений и его роль в формировании взаимоотношений между субъектами учебного процесса. По мнению Л.А.Хомич, эстетизация процесса обучения студентов предусматривает использование искусства (в частности, драматического творчества) как эффективного средства в формировании культуры будущего учителя [2,52-53].

А.И.Комарова считает, что важным условием повышения качества эстетического воспитания студентов является эстетизация учебного процесса. По мнению автора, учебный процесс вуза выступает действенным средством эстетического воспитания только при условии должной его организации, когда студенты получают духовное удовлетворение, чувство эстетического наслаждения от всех его форм. Автор подчеркивает, что содержание обучения должно иметь эмоциональную насыщенность. Эмоциональный фактор учебного процесса выступает как личностная человеческая форма научной информации, а учебный предмет студент воспринимает в форме проявления преподавателя. Студент не просто овладевает знаниями, а воспринимает предмет всей человеческой сущностью. Иными словами, эстетизация учебного процесса заключается в такой его организации, чтобы изучаемый студентами материал давал живое представление о науке и тем самым вызывал чувства, способности раскрывать красоту конкретно-чувственных признаков и свойств изучаемого объекта [3,109]. Из вышесказанного можно сделать вывод, что эстетизация учебного процесса позволяет формировать личностное отношение студентов к получаемым знаниям и личностную позицию самого преподавателя, дающего свою оценку предлагаемой информации, вследствие чего на занятии складывается творческая атмосфера, стимулирующая эмоциональную сферу студентов, их творческую активность, фантазию, воображение.

Проблема эстетизации обучения в вузе широко исследуется зарубежными учеными. Глубокий анализ современных зарубежных концепций эстетического воспитания, осуществленный М.П.Лещенко, позволил ей сделать вывод о том, что их интегрирующим компонентом является ориентация на воспитание личности с устоявшимся эстетическим мировоззрением, в основе которого лежат общечеловеческие ценности и приоритеты [4,54]. Автором обобщен зарубежный педагогический опыт в этом направлении и выделены разработанные специалистами пути эстетизации педагогического процесса, среди которых: разработка интегративного курса (объединение художественного, музыкального, хореографического, драматического искусства); дополнение содержания каждой дисциплины эстетическим компонентом; ориентация на периодическое проведение тематических занятий-блоков с интегрированием отдельных искусствоведческих и общеобразовательных дисциплин около близких для них понятий; использование искусства как базовой основы общего образования с

преподаванием дисциплин типа «музыки и физика», «хореография и литература».

Таким образом, в поле зрения зарубежных ученых находится проблема взаимосвязи эстетической и профессиональной подготовки студентов. Пути решения этой проблемы они видят в раскрытии эстетико-воспитательных возможностей всех учебных дисциплин, внешней среды, органичной интеграции общеобразовательных и искусствоведческих курсов, использовании комплекса искусств в формировании у студентов эстетического восприятия, развитии критериев оценки и анализа различных направлений в художественной культуре.

На основании вышеизложенных концепций можно сделать вывод, что эстетизация процесса обучения предполагает, прежде всего, переосмысление целей, задач и всех компонентов педагогического процесса. С точки зрения эстетизации, целью педагогического процесса является эстетическое развитие личности студента, формирование у него потребности в активной творческой художественно-эстетической деятельности. В качестве содержания выступают факторы, обеспечивающие достижение этой цели (единство приемов, форм и методов обучения и воспитания на основе принципов личностно-ориентированного подхода, содружества и сотворчества преподавателя и студентов). Результатом достижения данной цели является усвоение эстетических знаний, умений и навыков, приобретение эстетических ценностей, развитие творческих способностей и преподавателя, и студента. Такая целенаправленность процесса обучения студентов педвузов, по нашему мнению, способствует эффективному формированию эстетической культуры личности.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Печко Л.П. Эстетическая культура личности и ее развитие // Приобщение личности к эстетической культуре в педагогическом процессе: Сб. научн. трудов / Под ред. Л.П.Печко. – М.: Изд-во АПН СССР, 1991. – С.6-9.
2. Хомич Л.П. Роль мистецтва у професійно-педагогічній підготовці вчителя // Мистецтво та освіта. – 1998. - №4. – С.52-53.
3. Комарова А.И. Эстетическое воспитание студентов. – Львов: Вища школа, 1984. – 160 с.
4. Лещенко М.П. Зарубіжні технології підготовки вчителя до естетичного виховання. – К., 1995. – 174 с.

М.І.ВОРОВКА

ДІЛОВА ГРА ЯК ТЕХНОЛОГІЯ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Останнім часом поняття “педагогічна технологія” дедалі більше поширюється в науці та освіті. Його варіанти: “технологія навчання”, “освітні технології”, “технології в навчанні”, “технології в освіті” – широко використовуються в психолого-педагогічній літературі і мають багато формулювань, залежно від того, як автори уявляють структуру і компоненти освітнього процесу [7,22]. На відміну від поняття “технології в освіті”, що відповідало поняттю “технічні засоби навчання”, під “педагогічною технологією” почали розуміти “сукупність засобів та методів педагогічного

процесу" [6,14]. Взагалі, на сьогоднішній день існує понад 300 визначень поняття "педагогічна технологія".

Особливу роль у процесі навчання відіграють активні форми та методи навчання, або технології активного навчання. Технології називають активними тому, що в них істотно змінюється роль викладача (замість ролі інформатора – роль менеджера) та роль студентів (для яких інформація є не метою, а засобом для освоєння дій та операцій професійної діяльності). Такий підхід кардинально змінює технологію навчання. Суть її полягає у тому, щоб пробудити пізнавальну активність студента, сприяти становленню самостійності у мисленні та діяльності [12,176-182].

Проблемою впровадження активних методів у навчальний процес вищих навчальних закладів у свій час займалися багато відомих вчених: А.О.Вербицький, Е.А.Хруцький, П.М.Щербань, В.І.Рибальський, О.Г.Хоменко, І.Б.Коротяєва, А.Гін, Д.В.Чернілевський та ін. Головний зміст проблеми наразі полягає у тому, щоб за допомогою поєднання відомих та більш нових методів, форм та засобів навчання сприяти активізації розумової, пізнавальної та професійної діяльності студентів.

Перш ніж говорити про активізацію навчання, спробуємо спочатку розглянути визначення поняття "активність".

За психологічним словником, активність є загальною характеристикою живих істот, їх власною динамікою як джерелом підтримки ними життєво значущих зв'язків з оточуючим світом; характерних для живих істот здібність до "самостійної сили реагування" [8;14].

Активність особистості визначається як діяльний стан суб'єкту. З психологічної точки зору першопричиною активності людини є ті внутрішні протиріччя між досягнутим та необхідним рівнем розвитку, які вона переживає у різних життєвих обставинах і які спонукають її до діяльності і роботи над собою [13;87]. Педагоги ж вважають, що активність особистості полягає у здатності людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, міра цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння нею багатств матеріальної і духовної культури [3,21].

Ми розглядаємо поняття "активність" виходячи з того, що для активізації процесу навчання та професійної діяльності студентів нам необхідно першочергово враховувати психологічні особливості майбутніх педагогів та їх соціальну спрямованість. Фундаментальні дослідження видатних дидактів та методистів з проблем формування пізнавальної активності, розвитку самостійності і творчого відношення студентів до процесу оволодіння знаннями показали, що в основі організації ефективного навчального процесу повинен бути покладений принцип активності та самостійності навчання. Як зазначила Т.І.Шамова: принцип активності у навчанні повинен відображати загальні вимоги до організації процесу навчання, в якому процес навчання являє собою самокеровану перетворюючу діяльність [13;54].

Значною мірою вирішення поставлених перед вищими навчальними закладами завдань залежить від викладача, а саме від його професійної та методичної підготовки, особистісних якостей, культури. Це обумовлено не лише

необхідністю оновлення вищої школи, але й сучасним трактуванням процесу навчання, згідно якого студент – не пасивний учасник цього процесу, а його активний суб'єкт, що бере участь у вирішенні різних дидактичних задач [9;4]. Як зазначив В.М.Вергасов аналізуючи основні недоліки, виявлені при дослідженні процесу навчання у вищій школі, більшість викладачів формують його як процес взаємодії з “чорним ящиком”, де роль викладача зводиться лише до наповнення цього “ящика” доброякісною інформацією [2]. Тобто діяльність викладача у процесі навчання оцінюється лише знаннями студентів. Так, знання студентів дійсно є результатом роботи викладача, але які знання? Адже студент може просто завчити матеріал і при цьому ніколи не зможе скористатися ним під час проходження практики, а також у своїй професійній діяльності. Саме бажання допомогти студентові отримати теоретичні знання використовувати у практичній діяльності привело нас до висновку про впровадження у навчальний процес методів активного навчання, а саме ділових ігор.

Отже, студенти з їх психолого-біологічними особливостями та власним розумінням особливостей майбутньої професійної діяльності – з одного боку та викладач вузу з його професійно-методичною підготовкою та соціально заданими цілями – з іншого, повинні створити тандем у процесі навчання.

Суттєвим моментом у підготовці та проведенні ділової гри є методика, оскільки саме від послідовності організації залежить ефективність її проведення. Без чіткого засвоєння методичних прийомів ефективність гри буде надзвичайно низькою. Так, наприклад, якщо студенти погано знайомі з запропонованою до вирішення проблемою, або в ігрову ситуацію залучено дуже багато додаткових фактів, що впливають на прийняття рішення, або учасники гри не сповна усвідомлюють міру своєї відповідальності при прийнятті рішень, то така гра перетворюється на семінарське заняття, знижуючи ефективність підготовки фахівців.

В процесі формування педагога-фахівця необхідно використовувати ділові ігри не лише під час вивчення однієї педагогічної дисципліни, а постійно, під час викладання всього циклу педагогічних дисциплін у вузі. Неможливо досягти високого рівня у підготовці фахівця за допомогою ділових ігор, якщо останні використовувати лише на заключному етапі формування спеціалістів. Тобто ділові ігри повинні бути зведені у певну систему.

Для того, щоб досягти кращих результатів у підготовці вчителів ми застосовуємо ігри від простих до більш складних. Наш досвід свідчить про те, що діловим іграм повинно передувати вирішення конкретних педагогічних ситуацій та використання рольових ігор.

Коли студенти тільки починають знайомитись з циклом педагогічних дисциплін при вивченні курсу “Вступ до педагогічної професії”, ми пропонуємо їм на заняттях вирішення конкретних педагогічних ситуацій, а також участь у рольових іграх. Вони використовуються з метою зміни професійної свідомості студентів. В процесі рольових ігор студенти починають по-новому бачити та розуміти проблеми педагогічної діяльності, засоби та шляхи їх вирішення [14].

Оскільки педагогічні ситуації та рольові ігри є невід'ємною частиною ділових ігор, то після їх проведення ми можемо впроваджувати у навчальний

процес ділові ігри. Так, наприклад, під час вивчення теми: "А.С.Макаренко та його спадщина" з курсу "Історія педагогіки" ми проводимо гру "А.С.Макаренко: вчора і сьогодні" [4]. Ця гра дає нам змогу перевірити знання студентів з біографічних даних видатного педагога, ознайомитись з його вченням про особливості колективу та колективної діяльності. Крім того, студент може тільки тоді взяти участь у грі, коли добре знайомий з літературною спадщиною педагога. Під час знайомства з розділом "Дидактика" для кращого засвоєння знань з теми "Методи навчання", пропонуємо проводити ділову гру "Методи навчання" [10]. Участь у цій грі вимагає від студентів активізації своїх знань не лише з вказаної теми, а й з історії педагогіки. Як одну із заключних ігор у циклі педагогічних дисциплін, а саме з курсу "Основи педагогічної майстерності", проводимо гру "Педагогічний консиліум". Студенти повинні інтегрувати всі свої знання, вміння та досвід для того, щоб взяти участь у цій грі та претендувати на перемогу у ній.

Викладач, який готує студентів повинен пам'ятати: активність не повинна нав'язуватись студентам – вони повинні добровільно і послідовно її нарощувати. Для цього необхідно створити певні дидактичні і та психологічні умови розвитку активності [1]. Крім того, ділові ігри повинні викликати у студентів зацікавленість у кінцевому результаті своєї ігрової діяльності, винагороді за свою роботу, а також у самому процесі навчання.

Таким чином, з наведених прикладів видно, що ділові ігри, які ми використовуємо під час вивчення основних дисциплін педагогічного циклу, зведені нами у певну систему. Ігри підібрані та впровадженні у педагогічний процес таким чином, що з їх допомогою ми можемо говорити про певне засвоєння студентами нових знань, надбання вмінь та професійних педагогічних навичок. Ця система вимагає від студентів постійного повторення матеріалу, засвоєного під час вивчення попередніх педагогічних дисциплін. Це дає нам змогу говорити про активізацію знань студентів у процесі навчання. При цьому процес навчання, який самі студенти зводять до трьох "З": завчив, здав, забув – автоматично відходить на другий план.

Такий підхід кардинально змінює технологію навчання. Можна сміливо говорити про те, що участь студентів у ділових іграх сприяє тому, що з часом, працюючи за фахом, молоді вчителі мають змогу:

- самостійно формувати мету та завдання діяльності і поведінки;
- обирати доцільні і оптимальні форми, методи та засоби навчання;
- підходити до роботи комплексно, системно;
- діагностувати та прогнозувати діяльність;
- стимулювати діяльність та поведінку;
- володіти науковими методами для здійснення будь-якої діяльності, у тому числі і дослідницькою;
- приймати оптимальні рішення;
- обирати та ефективно використовувати дидактичні засоби [5;23].

Отже, ділові ж ігри сприяють активізації знань студентів, кращому засвоєнню теоретичних положень курсу, а також вони є тим ланцюгом, який допомагає застосовувати ці знання у практичній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. - М.: Высшая школа, 1991. - С.128.
2. Вергасов В.М. Активизация познавательной деятельности студентов в высшей школе: Издание второе, дополненное и переработанное. - К.: Головное издательство издательского объединения «Вища школа», 1985. - 175 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. - Київ: Либідь, 1997. - 376 с.
4. Ділова гра "А.С.Макаренко вчора і сьогодні" Методичні рекомендації. ДОГУВ. - Дніпропетровськ, 1988.
5. Кукушин В.С. Введение в педагогическую деятельность: Учебное пособие. Серия "Педагогическое образование. - Ростов н/Д: Издательский центр "МарТ", 2002. - 224 с.
6. Освітні технології: Навчально-методичний посібник/ О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; За заг. Ред. О.М.Пехоти. - Київ: А.С.К., 2001. - 256 с.
7. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / С.О.Сисоева, А.М.Алексюк, П.М.Воловик, О.І.Кульчицька, Л.С.Січаєва, Я.В.Цехмістер та ін.; За ред. С.О.Сисоевої. - К.: ВІПОЛ. 2001. - 502 с.
8. Психология. Словарь / Под. общ. Ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Политиздат, 1990. - 494 с.
9. Рогинский В.М. Азбука педагогического труда (пособие для начинающего преподавателя технического вуза). - М.: Высшая школа, 1990. - 112 с.
10. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Ростов н/Д.: Издательство «Феникс», 1997. - 736 с.
11. Харламов И.Ф. Педагогика: Учебное пособие. - 3е изд., перераб. и доп. - М.: Юристъ, 1997. - 512 с.
12. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: Учеб. Пособие для вузов. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. - 437 с.
13. Шамова Т.И. Активизация учения школьников. М., 1982. - С.54.
14. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри // Навчально-методичний посібник для викладачів і студентів педагогічних училищ та педагогічних інститутів. - К.: КДПМ, 1991. - 220 с.

Р.В.ЛОПАТИЧ

ФОРМУВАННЯ ЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА КОМУНІКАТИВНО ОРІЄНТОВАНОМУ ЗАНЯТТІ

Наша держава, яка дедалі стає більш відкритою для політичних, економічних та культурних відносин із Західною Європою, потребує творчих, мислячих фахівців, готових до спілкування з іноземними колегами, здатних висловлювати свою думку стисло, обґрунтовано, логічно. У зв'язку з цим змінюються вимоги до вивчення іноземної мови. Користувач мовою повинен не лише володіти певними знаннями з граматики, а й розвивати свою комунікативну компетенцію, до складу якої входять лінгвістична (знання лексики, граматики тощо), соціолінгвістична (правила ввічливості, діалект,

162	Т.В.ПАНКОВА, В.В.ПАНКОВ СРАВНИТЕЛЬНО-ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ВОСПИТАНИЯ В УСЛОВИЯХ ДЕМОКРАТИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ В КЫРГЫЗСТАНЕ.....	254
169	А.О.БОЛОТИНА ЗНАЧЕННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА.....	259
175	І.В.ДУБІНЕЦЬ БАГАТОПЛАНОВІСТЬ ВПЛИВУ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ОСОБИСТІСТЬ ДИТИНИ.....	263
183	А.І.ОМЕЛЬЧЕНКО ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ - СКЛАДОВА ДУХОВНОСТІ.....	266
189	Т.Т.РОТЕРС РИТМІЧНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	272
193	Я.В.СОПИНА ПРОБЛЕМА ЭСТЕТИЗАЦИИ ВУЗОВСКОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ.....	275
199	М.І.ВОРОВКА ДІЛОВА ГРА ЯК ТЕХНОЛОГІЯ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ.....	277
202	Р.В.ЛОПАТИЧ ФОРМУВАННЯ ЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА КОМУНІКАТИВНО ОРІЄНТОВАНОМУ ЗАНЯТТІ.....	281
208	Т.И.ДЕМЕНТЬЕВА КОМПОНЕНТЫ, НЕОБХОДИМЫЕ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ ПОДГОТОВИТЕЛЬНЫХ ФАКУЛЬТЕТОВ.....	285
212	Н.В.ВОЛОДИНА РОБОТА НАД ТЕКСТОМ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ.....	290
216	Л.С.ФЛАТОВА, Т.О.ДОВЖЕНКО, Ю.С.СЕРЫНА МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ).....	294
221	О.А.СЛИЖУК ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СПРІЙНЯТТЯ Й АНАЛІЗУ ЕПІЧНОГО ТВОРУ.....	299
227	А.Л.САВЧЕНКО СИНТАКСИЧНА СИНОНІМІЯ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ.....	302
231	Л.І.КРУГЛИК МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ «ЗАГАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ» ЯК ТВОРЧИЙ ПРОЦЕС (6 КЛ.).....	308
237	Г.П.НЕДОГАРОК СИСТЕМА РОБОТИ ІЗ ЗДІБНИМИ ТА ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ ПРИ ВИВЧЕННІ МАТЕМАТИКИ.....	314
244	Л.М.ЗЛАМАНЮК РЕАЛІЗАЦІЯ ДИДАКТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ У НАВЧАННІ ПРИРОДНИЧО- НАУКОВИХ ДИСЦИПЛІН.....	318